

**Lexiko Ebazpenen Finkapena
(LEF)**

LEF BATZORDEA

<i>Burua:</i>	Miren Azkarate
<i>Idazkaria:</i>	Jose Antonio Aduriz
<i>Kideak:</i>	Patxi Altuna Xipri Arbelbide Martxel Ensunza Patxi Goenaga Jose Mari Larrarte Luis Mari Mujika Beñat Oihartzabal Lourdes Otaegi Elixabete Perez Gaztelu Andoni Sagarna Patxi Uribarren Tomas Uribeetxebarria Patri Urkizu Mikel Zalbide

ERATORPENAZ (*)

Bi urte eman ditu LEF batzordeak erator-atzizkiak aztertzen, Azkuek eta Villasantek egindako lana osatu, eta azken urteetako erabilerak ikertu nahian. Lan horren ondoren, atzizki bakoitzaren tradiziozko erabilera zein izan den eta azken urteotan zertan desbideratu garen jakin ahal izan dugu. Horixe da txosten honen helburua hain zuzen, erabilera okerrak bildu eta zuzentzeko bideak eskaintzea.

Lau modutako auziak aipa daitezke azken urteetan sortutako hitz eratorriak direla eta:

1. Atzizkiaren lema eta aldaeren distribuzioa finkatzeko zailtasunak. Halakoak dira *-ari* eta *-lari* formen artean edo *-ar / -tar* bikotean sortzen direnak. Atzizkiaren beraren lema zein den jakiteko ere buru-haustek ditugu *-go(a)* eta *-xka (-ska)*, *-xka (-ska)* atzizkietan behintzat.

2. Atzizki jakin batek eskatzen duen oinarriaren kategoriatik sortzen dira beste huts egite batzuk. Hemen sartuko genuke 'aditzoina + *-ari*', 'izena + *-gailu*' edo 'izena + *-kor*' erabileretarako debekua (edo hala-koetan kontuz ibili beharra, behintzat). Halaber aditz-izenak sortzeko, *-era* eta *-keta* atzizkien arteko bereizkuntza, oinarriko aditzoinaren arabera.

3. Akatsik larrienak, ordea, atzizkiaren adiera aldatu den neurrian egin ditugu. Leku berezia eskatzen dute hemen *-go(a)* eta *-gari* atzizkiek; bai eta *-gari*-ren erabilera okerraren ondorioz aldi berean okertu den *-kor* atzizkiaren erabilerak ere.

Adiera kontuak direla eta, bada aipatu beharreko beste joera nagusi bat ere, batez ere azken urteetan garbi ikusten dena: oinarriaren kategorialde batera utzirik, atzizki jakin bat adiera jakin baterako —eta horretarako bakarrik— erabiltzearena, alegia. Besteak beste, pertsona baten lanbidea adierazten duten izenak (nahiz euskaraz sortuak nahiz maileguz hartuak izan) *-ari* atzizkiaren bidez moldatzen ari gara. Lekua adierazteko, *-tegi* baino ez dugu; kualitate txarra adierazten duen izena eratzeko *-keria* eransten diogu edozein kategoriari...

4. Azkenik, maileguen egokitzapenetatik sortzen zaizkigun eztabaida eta zalantzak ditugu. Erdal hitza eratorria denean, erdal atzizkiaren ordezkioz dagokion euskal atzizkia jartzea izan da oro har azken urteetako

---

(*) Txosten hau, Donostian 1994ko urtarrilaren 28an, eta Gasteizen, apirilaren 22an, egindako LEF Jardunaldietan auzkeztu zen.

joera (lehenagoko garaietan ere ez da halako adibiderik falta, noski). Erdal *-ario*, lanbidea adierazten duena euskaraz *-ari* forman egokitu behar den, erdal *-torio/-terio* dagoen lekuan euskaraz *-tegi* ezarri behar dugun etab. da auzirik eztabaidatuenetakoa gaur egun.

Horrelakoetan, ordea, “maileguen egokitzapena” izaten da auzia, ez euskal oinarri bati atzizki bat eranstetik sortzen dena. Horregatik nahia-go izan dugu puntu hau berariaz aztertutzea, Hiztegi Batuko batzordearen langaietan sartuz.

Eztabaida-puntuak horrela multzoka daitezkeen arren, atzizkiak banan-banan aztertuko ditugu. Izan ere, behin baino gehiagotan gertatuko zaigu atzizki bat alderdi batetik baino gehiagotatik eztabaidagai izatea. Hobeto iruditu zaigu atzizki bakoitzari dagokion guztia batera aurkeztea, bizpahiru puntutan sakabanatu gabe.

-ARI (-lari, -tari / -dari)

Alderdi askotatik da aipagai atzizki hau.

1. Lema eta aldaerak

Gaur egun auzia *-ari* eta *-lari* formen arteko banaketan dugu, *-lari* aldaera nagusitzen ari baita. Azken batean aski litzateke *-ari* noiz erabili behar den zehaztea, gainerakoetan *-lari* izango baita aukeratuko dena. Oinarriaren amaieraren arabera erabaki daiteke bi formen artean zein hautatu, eta hartara gomendio bakarra ematea aski litzateke:

-a + -ari: oinarria *-a* bokalaz amaitzen denean, eta batez ere hiru silaba edo gehiagoko oinarrietan

dantzari, tabernari, pelotari, dendari, errotari

etabar bezala, berrietan ere

fisikari, politikari, gramatikari, kritikari

bultzatu, eta ez

fisikalari, politikolari, gramatikolari...

Halakoa izan da azken urteetako jokabidea ere. Honek ez du esan nahi, jakina, oso sartuak dauden *hizkuntzalari* bezalakoak aldatzen hasi behar denik.

-ia bukaerako oinarrietan, joera, amaierako *-a* galduaz, *-i* + *-lari* egi-tekoa da:

biologilari, zientzilari, filosofilari, teologilari...

Hauen ondoan, ezin ahortzi hor ditugula aspaldidanik *filosofo*, *teologo* etab., eta berriagoetan ere bide hori jarraitu dela, *podologo*, *pedago*go edo *tokologo* izenek erakusten duten bezala.

Gainerakoetan ez dirudi gomendio orokorrik eman daitekeenik.

2. Oinarriaren kategoria

-ari atzikiaren oinarria izen kategoriakoa izan da, eta aditzoin kategoriako oinarriari *-le* edo *-tzaile* erantsi izan zaio. Izena izateaz gainera, arrunta eta bizigabea tasunak izaten ditu *-ari*-ren oinarriak. Hala ere, honak ez du esan nahi edozein izen arrunt, bizigabek har dezaketenik *-ari*: guztiok baitakigu *mahaiari* edo *elizari* bezalakorik ez dela sortzen. Bidezko dirudi, beraz, hala egitea aurrerantzean ere eta *ikerle* edo *ikertzaile* esatea (aurreraxeago arituko gara bi forma hauen arteko auziaz), ez *ikerlari*. *Aurkezle* hobe, *aurkezlari* baino, etab. Erabat sartua dugun *gidari* eta besteren bat ere bere horretan utzi daitezke, noski.

Dena dela badira aditzoin berari bi atzizkiak, *-le* eta *-ari*, erantsiz sortutako izen bikoteak ere, esanahi diferentea dutenak:

zuzendari - zuzentzaile, zaindari - zaintzaile, idazkari - idazle...

Erabat zuzen eta onargarri diren bikote horietan *zuzendu* aditzaren bi adiera desberdin daude oinarrian, edo *idatzi* ekintzarekin loturiko bi lanbide desberdin. Horrelako kasuetan zilegi da, beraz, aditzoin berari *-le* edo *-tzaile* eta *-ari*, biak eranstea.

Zenbaitetan, gerta daiteke *-ari* eta *-tzaile* atzizkiez eratutako bikoteak aurkitzea, bi oinarri-kategoria desberdinetatik sortuak, eta biak ontzat eman daitezkeenak. *Ikuskari* eta *ikuskatzaile* bezalakoez ari gara: *ikuska* (aditzondoa) + *-ari* lehena (Iparraldean tradizioa duen eramoldea, nahiz jatorriz aditzondo moduan erabiltzen ziren halakoak) eta *ikuska(tu)* + *-tzaile*, aditzonoinetik sortua, bigarrena. Pentsa dezakegu benetak sorbidea bigarrena litzatekeela (ondoan erdarazko *inspector/inspecteur* baititu), baina ikuskari ezin da txartzat eman.

Horrelakoetan, gerta daiteke izen bakoitzak bere adiera edo esanahia izatea; orduan, zer esanik ez, biak gordeko ditugu, bakoitza bere adieran. Aztergai dugun bikotean, ordea, ez dago esanahi-desberdintasunik; hortaz, batasunerako bietatik bat aukeratu behar da. Baina hautu hori ez dagokio batzorde honi, hitz hori erabiltzen duten langile euskal-

dunek erabaki beharreko kontua da. LEF batzordeak esan dezakeena hau baita, ongi eratuak dauden ala ez.

-TEGI

Bi puntu dira aipatzekoak atzizki honen inguruan:

1. Oinarriaren kategoriari dagokionez, ‘izena + *-tegi*’ askoz ugaria- go izan da historian zehar ‘aditzoina + *-tegi*’ baino. Egia da *garbitoki / garbitegi, ikastegi/ikastetxe* moduko bikoteak ez direla falta euskaraz. Baina gogoan izan beharko genuke aditzoinari izena erantsi eta izen elkartua sortzea (*jarleku, egongela*) ere baliabide indartsua izan dela gure historian. Gainera ekialdean ‘aditzoina + *-gia*’ egitura ere bada: *sargia, bilgia*...

2. Maileguei dagokionez, azken urteetan inoiz erdal *-torio, -terio, -eria, -tegi* atzizkiaren bidez ordezkatu diren arren (*monastegi, ambulategi, laborategi*), hobe da aurrerantzean halako egokitzapenik ez egitea, euskal oinarriak ez badugu behintzat (*santutegi, kafetegi*). Gainera *monastegik, monasterio* formak (Iparraldeko eta Hegoaldeko autoreek erabili dutenak) lortua zuen batasuna hautsi besterik ez du egin.

-GAILU

Atzizki honen oinarria aditz kategoriako da, eta atzizkiak ‘baliabidea’ adierazten du. Lehen osagaia izena denean, ostera, ‘izena + *makina, tresna, ontzi*’ moduko izen elkartuen ondoan, *supizteko, bizarra kentzeko makina, belarra ebakitzeko makina, nahiz belar moztekoa, bizar moztekoa, babea eta artoa ehotzeko tramankulua* etab. ere ezagunak eta tradiziodunak dira euskaraz.

Azken urteetako *irratigailu, telebistagailu, elektrogailu* edo *ortopedia-gailu* bezalako adibideak direla eta, batzordeak gogorarazten du *-gailu*, aditzoinari eransten zaion atzizkia dela, ‘baliabidea’ adierazten duena. Beraz, *-gailu* izen gisa erabiltzea —adibide horietan egiten den bezala— ez da onartzekoa. *Irratigailuren* ordeztu, esaterako, *irradi-aparatu* nahiz *irradi* hutsa aski da (*aparatu* esatea ez baita beti beharrezko).

-TU

Azken urteetan behin baino gehiagotan entzun eta egin zaigun galdera izan da: nola esan behar da *formaldu* ala *formalizatu*, *normaldu* ala *normalizatu*, *sistematu* ala *sistematizatu*? LEF batzordearen iritziz ez dago

inolako eragozpenik *-izatu* batasunerako gomendatzeko, Europako hizkuntzen bide orokorrari jarraituz. *Liofilizatu, sistematizatu, normalizatu, industrializatu* etab. gomendatzen dira, beraz, batasunerako.

Zenbait kasutan, hala ere, badira bikoteak *formalizatu/formaldu* bezalakoek, *formal* izenondoaren bi adieratan oinarritzen direnak (“forma edo eredu jakin baten araberako egin” lehena, “zintzotu”-edo, bestea). Oso antzekoa da bikote hau ere *normalizatu/normaldu* (“norma batera ekarri”/ “normal izatera iritsi”). Horrelakoetan biak gordeko dira, bakoitza bere adieran.

Argi dago bestalde beti ere maileguez ari garela; euskal oinarri bati ez baikenioke *-izatu* erantsiko. Adibidez, *sabaikaritu* litzateke forma ego-kia eta ez *sabaikarizatu*.

-KERIA

-a berezkoa duen atzizki honekin ere adierari eman zaio lehentasuna, oinarriaren kategoria nolakoa izan den gehiegi kontuan hartu gabe. Bide horretatik ‘kualitate, jokabide gaitzetsia’ adierazteko sortu ditugu *arrazakeria, asmakeria, bazterkeria, bortxakeria, gehiegikeria, indarkeria, siniskeria, txokokeria*. Batzorde honek begi onez ikusten du kualitate edo jokabide gaitzetsiak adierazteko, *-keria* atzizkiari bide berriak irekitzea; goian aipatutako adibideek ez baitute baztertzen orain arte nagusi izan den inolako egiturarik

-GO

1. Lema:

XIX. mendean zehar hasi zen atzizki hau Iparraldeko testuetan ordua arte berea izan zuen *-a* itsatsia gabe agertzen. Hala izanik, ez dugu eragozpenik ikusten atzizkiaren lematzat *-go* forma (*-a* itsatsi gabea) emateko (gainera, atzizki honek izen abstraktuak sortzen dituela gogoan izanik, gehienetan artikulua hartuko du).

2. Atzizkiaren adiera:

Bi adiera nagusi izan ditu atzizki honek Iparraldeko tradizioan:

a) Hegoaldeko *-tza* atzizkiaren pareko da lanbide baten izena adierazten duenean

artzaingo - artzaintza, merkatalgo - merkataritza,
hargingo - hargintza...

edo pertsonaren lanbidetik sortutako erakundeen izenetan: *errektore-go-errektoretza, dekanogo-dekanotza*.

Azken urteetan Hegoaldean, erakundea izendatzeko ere erabili da *-go*: *errektorego-errektoretza*, *dekanogo-dekanotza* moduko bikoteak sortuz. *-Go* atzizkiak ez du, baina, halako baliorik izan, aspaldi honetan, Iparraldean. Hobe dugu beraz, *errektoretza* edo *dekanotza* bultzatzea batasunerako.

b) *-tasun* atzizkiaren kide da beste adibide hauetan:

ahaidego - ahaidetasun, etsaigo - etsaitasun,
adiskidego - adiskidetasun...

Berria da, beraz, azken urteetan Hegoaldean eman zaion adiera multzokaria, kolektiboa, *ikuslego*, *entzulego*, *hiztungo*, *biztanlego*, *ikaslego*, *irakaslego* etab.ek adierazten dutena. *Ikusle*, *entzule*, *hiztun*... ez dira lanbideak, eta horrenbestez ez du zentzurik Iparraldeko euskaldunentzat *hiztungo* edo *entzulego* esateak. Hitz mordoak sortu da, bestalde, bide oker honetatik.

Tradizioaren arabera, multzoa adierazteko, *-eria* gomendatuko luke batzordeak. Hasieran gogor samarrak egin arren, *gazteria* eta *langileria* bezala, hiztuneria, *ikasleria*, *entzuleria*... lirateke zalantzarik gabe zuzenenak. (Orain arte “oker” sortutakoetatik bat edo beste geratu arren, berrietan ez litzateke *-go* erabili behar).

Batzordeak, gainera, bere kezka adierazi nahi du azken urteetako multzokariaren gehiegizko erabilera dela eta. Askotan, gehienetan, beharrik gabe erabiltzen ditugu gaur *ikuslego*, *entzulego*, *hiztungo*, *biztanlego* etab. Ez dago *ikaslegoaren kopuruak behera egin du* esan beharrik, *ikasleen kopurua edo ikasleek* bera bakarrik ere nahikoa da. Ez dago *ikuslegoaren gehiengoak* esan beharrik, euskaraz *ikusle gehienek* esan baitugu orain arte.

Beraz, bizidunen multzoa, kolektiboa, adierazteko *-eria* atzizkia erabili beharko genuke (ez *-go*) eta gainera multzokariaren erabilera urritzera jo beharko genuke, gehienetan plurala nahikoa da eta. Salbuespen bezala *gehiengo* eta *gutxiengo* onartuko genituzke, baina hemen ere gogoan izanaz askotan *gehienak* eta *gutxienak* esatea aski izan daitekeela (*gehienek hala uste dute*...). Honen ondoan, *baserritar jende* ere erabili izan da esanahi berarekin.

-AR / -TAR, -dar

1. Lema eta aldaerak:

Bi formen arteko banaketari dagokionez, honelako gomendioren bat emango luke batzordeak:

-ia + -ar

Batetik oinarria *-ia* amaierakoa denean *-ar* eranstea gomendatu. Gainerakoetan, libre utziko litzateke *-ar/-tar* aukera. *-ar* aldaeraren eremua zabalagoa da berez (*baigorriar, iholdiar*), baina adibidetegiko da-
tuak ikusi ondoan ez dugu ikusten gomendio orokor bat emateko modurik. Dena den, *-tar* aldera ugaltzea Hegoaldekoa eta mende honetakoa izan da. Argibide gisa Euskaltzaindiaren *Euskal Herriko Udalen Izendegiko* zerrenda eskaintzen dugu eranskin modura txostenaren amaieran, *-ar* eta *-tar* aldaeren artean hautatzeko lagungarri izango delakoan.

-n / -l + -dar

Kontsonante sudurkariaren eta albokariaren ondoren *-dar* aldaera erabiltzea ere orokorra dela esan daiteke:

andoaindar, ataudar, errezildar, israeldar, mogeldar,
madrildar, jerusalendar...

2. Oinarriari dagokionez, gogorazi beharko genuke batez ere leku-izen propioei eta izen bizidunei erantsi izan zaiela atzizki hau. Oinarriak, beraz, leku-izena izan behar du, ez maileguz hartutako jentilizioa: *arabe* edo *arabiar*, baina ez **arabear*; *musulmar*, eta ez **musulmandar*, *europar* eta ez **europear*, etab. (morfologiaren aldetik arazo larriagoak sortuko lituzke *estatu batuar* bezalako izenondoen esplikazioak, oinarrian pluraleko sintagma baitugu, *Estatu Batuak*, eta ez izen soila).

3. Azken urteetan asko ugaltu dira *espainiar parlamentua*, *aldizkari galiziarra*, *frantziar eiraultza* eta horien antzekoak. Ez da ohizkoena *-ar / -tar* atzizkiaren bidez sortu den izenondoa izen bizigabeekin erabiltzea; nolana den, ez genuke ahaztu behar *Espainiako parlamentua* edo *Frantziako iraultza* ere erabil daitezkeela (nahiz *galiziar* eta *Galiziako* ez izan beti sinonimoak).

ADITZETIKO IZENAK

Izenburu zabal honen azpian aditzoinari lotzen zaizkion eta izen kategoria sortzen duten atzizki guztiak sartu beharko genituzke. Hiru azpimultzotan bana daitezke:

1. -le / -tzaile

Bi atzizkien arteko banaketa oro har Azkuek markatutakoa dela esan daiteke: *-le* eransten zaie sudurkariz amaituriko aditsoinei (forma bereko partizipioa dutenei):

eman - ema(i)le, jasan - jasa(i)le

eta dardarkariz nahiz txistukariz amaiturikoei, baldin eta -i badute partizipio burutuaren marka:

ekarr(i) - ekarle, eros(i) - erosle, irakats(i) - irakasle

-*taile*, berriz, gainerakoei:

jaso - jasotzaile, sala(tu) - salatzaile, erabaki - erabakitzaile...

Bereizketa hau gehienetan hala egiten den arren, badira salbuespen ezagunak euskal lexikoan, *eskale (eskeko)*, *begirale*, *jo(i)le* esate baterako, *eska(tu)* *begira(tu)* eta *jo* aditzoinak izanik ere, *-le* hartu dutenak eta ez *-taile* (aipatutako banaketa horren arabera beharko zuketen bezala).

Egilea adierazten duten izen berriak sortzean ere, Azkuek egindako bereizketaren arabera jokatzeari gomendatzen da. Dena den, Hiztegi Batuko batzordeari dagokio salbuespenak finkatzea.

-tu partizipio-marka izanik txistukariz amaitzen diren aditzoinei eranstekeo, *-taile* aldaera gomendatzen da:

moz(tu) - moztaile, piz(tu) - piztaile...

2. -era, -keta, -kuntza, -pen...

Aditzak adierazten duen horren 'gertatzea' adierazten duten atzizkiek sortzen dizkigute buru-hausterik larrienetakoak. Noiz erantsi *-era*, noiz *-keta* edo noiz *-men/-pen*? Zaila da galdera honi asebeteko erantzuna ematea; ikerketa teoriko sakonagoak beharko ditugu horretara iritsiko bagara. Nolanahi ere, hiru gomendio eman daitezke argi apurren bat egin dezaketenak:

1. *-zio* atzizkia (euskal oinarriari erantsirik ere aurki dezakeguna *amorrazio*, *burutazio*, *asmazio*, *segizio*...) onartu eta bultzatu maileguetan. Ez dugu uste *instalakuntza*, *integrapen* eta *ebaluaketa* esanez ezer irabazten dugunik; hobe genuke *instalazio* eta *integrazio* onartzea, Hegoaldean behintzat.

2. *-zel/-te* edozein aditzoinek har dezakeen atzizkia dela gogorarazi, eta batzuetan baliagarri gerta dakigukela: *lanaren beteketa* edo *bete-pena* baino askoz samurragoa litzateke *lanaren betetzea* gaztelerazko "cumplimiento" adierazteko. (Izen balioan gogoratu, nahi eta ez, aurretik genitiboa eskatzen duela).

3. Nor motako aditzekin, hau da, *da* laguntzailea hartzen dutenekin, *-era* edo *-ze* atzizkiak erabiltzea gomendatzen du batzordeak, aditzak adierazten duenaren gertatzea edo gauzatzea adierazi nahi denean. Hobe *bihotzaren geldiera/gelditzea*, *bihotzaren geldiketa* baino (perpaus-egitura ere, jokatu gabea nahiz jokatu gabea, beste batzuetan oso egokia

izan daitekeela ahanzi gabe, *bihotza gelditzea*, *bihotza gelditu zitzaion*). Edo *Titanic-en hondoratzea* hobe, *Titanic-en hondoraketa* baino. Bide beretik, *damutze* edo *damuera* hobetsiko genuke, eta ez *damuketa*.

3. -kari, -kin

Aditsoinari erantsiz izen bizigabeak sortzen dituzten atzizki hauek ‘ondorioa’ adierazten dute oro har: *gertakari* ‘gerta(-tu, -tzen, -tuko) dena’, *opari* ‘opa izan/izaten dena’, *eskari* ‘eska(-tu, -tzen, -tuko) dena’, *aurkikari* ‘aurki(-tu, -tzen, -tuko) dena’, etab. Alde honetatik *hilkari* ‘pestizida’ edo *garbikari* ‘detergente’ baino egokiago litzateke *hilgarri* edo *garbigarri* esatea. Era berean, *lisakin* ez da egokia erdal ‘plancha’ adierazteko: tresna adierarako *lisagailu* litzateke egokiagoa, edo ezer berririk asmatzen ibili gae, Iparraldekoen *lisa-burdina*. *Errekin* ere, ezer izatekotan, ‘erre dena’ litzateke, ez ‘combustible’ren baliokidea: horretarako *erregai* dugu forma zuzena.

-GARRI

-gari atzizki izenondo sortzaileak hiru adiera izan ditu, funtsean bitara bil daitezkeenak. Lehena, historian zehar nagusi izan dena; bigarrena, azken urteetan lehenari nagusitu zaiona:

1. Azkuek ‘productor de’ bezala definitu zuena, balio aktiboa, eragilea, duena. Halakoak dira:

negargarri, barregarri, penagarri, pozzgarri, galgarri,
higuingarri, nazkagarri, mingarri...

Axularrek *alferkeria arimaren galgarri* dela dioenean, ‘alferkeriak arima galtzen du’ ematen du aditzera. Ohar gaitezen atzizki honek aditsoina hartzen duela oinarri edo aditz esapideko izena (*negar egin* → *negargarri*, *barre egin* → *barregarri*). Iparraldean, berriz, aditz esapide osoa izan ohi da oinarri *irri egingarri*, *pena egingarri* modukoak sortuz.

2. Balio pasibo dei dezakeguna, bi azpisail bereziaz:

a) ‘Digno de ser...’

ikusgarri, jakingarri, aipagarri...

Berri jakingarria, esaterako, ‘jakitea merezi duen berria’ da.

b) ‘Que puede ser...’

ulergarri, jasangarri, zenbakarri

azalpen ulergarria ‘uler daitekeen azalpena’ da. Hauxe da hain zuzen erdal *-ble* atzizkiaren adiera nagusia gaur (nahiz erdaraz ere badiren *admirable* ‘digno de ser admirado’ edo *terrible* ‘productor de’ adierako adibideak.

Lehen euskal testuetatik gaur arte aurki ditzakegun *maitagarri*, *mi-resgarri*, *miragarri* eta antzekoak zubi modukoak lirateke balio aktiboaren eta pasiboaren artean.

Erdal *-ble* atzizkiaren parekorik ez dugunez, asko ugaldtu da azken urteetan hirugarren adiera. Ez genuke baina ahaztu behar *-garri* atzizkiaren adiera nagusia zein izan den. Bestela, *-garri* erdal *-ble* adierazteko, eta horretarako bakarrik, gordetzen badugu, balio aktiboa adierazteko atzizkirik gabe geratuko gara. Hobeto esan, beste atzizki batez, inoiz halako baliorik izan ez duenaz, ari gara baliatzen balio eragileko izenondoak sortzeko, *-kor* atzizkiaz hain zuzen.

-KOR

Aditzoin kategoriako oinarria hartzen duen atzizki honek ‘joera, erraztasuna’ adierazten duela esan dute Azkuek eta Villasantek. Oinarriko aditzoina askotan nor motakoa izan ohi da, eta izenondoari dagokion izena aditz horren ekintza ‘jasaiten’ duena:

arbola betakor, beira hauskor, irakasle haserrekor,
gizon hilkor, pertsona sineskor...

Beraz atzizki honek ez du *-garri*-k bezalako balio agente edo eragilerik izan. Gaur ordea halako balioa ematen diogu askotan, honako adibideetan esaterako:

gramatika araukor, neurri murrizkor, sustantzia hilkor,
giro erasokor...

Neurria, ordea, ez da murrizten, bilera ez da erabakitzen, sustantzia ez da hiltzen ez eta giroa erasotzen; ezer egitekotan, neurriak (zerbait) murrizten du, bilerak (zerbait) erabakitzen du, sustantziak (norbait) hiltzen du eta giroak norbait/zerbait erasotzen du (norbaiti eraso egiten dio). Hiruretan *-garri* edo *-tzaile* beharko luke, beraz: *arautzaile*, *murriz-taile/murrizgarri*, *hilgarri*, *erasogarri/erasotzaile*.

Bestetik, *-kor* atzizkia aditzoinari eransten zaiola gogorarazi beharko genuke eta, horrenbestez, *bihozkor* edo *anaikor* ez direla erabat zuzenak. Dagoeneko behin baino gehiagotan esan dugun bezala, adibide pare bat geratzeak ez du garrantzi handiegirik; bide horretatik aurrera egitea litzateke larriena.

Kontu honetan bai egin beharko genukeela ahalegin berezia gauzak ondo bideratzen. Batzordearen iritziz, jarrera hauxe izan daiteke: *-garri* atzizkia bada erdal *-ble*-ren pareko. Baina honek ez digu ahantzarazi behar zein izan den historian bere balio nagusia. Ezinbestean *-garri*-ren balioa bikoiztera garamatza bide honek, baina uste dugu ez dagoela beste aukerarik. Ez genuke gainera erori behar erdal eta euskal atzizkien parekatze sistematiko arriskutsutan. Hauxe da esan nahi duguna, oro har egia da *-ble* = *-garri*; baina hala ere *sustancia oxidante* = *sustantzia oxidagarri*, eta *sustancia oxidable* = *sustantzia oxidakor*.

Azken gomendio batek ere ez luke kalterik egingo: *-garri* erdal *-ble* atzizkiaren pareko izan arren, horrek ez du esan nahi erdaraz *-ble* erabiltzen duten bakoitzean euskaraz ere *-garri* atzizkiak baliatu behar dugunik. *Ur edangarri* esan edo ipini beharrik ez dago, nahiz espainolez *agua potable* izan.

-SKA/-XKA, -SKO/-XKO

Atzizki txikigarri edo diminutibo hauen lema finkatu beharko genuke. Orotariko Euskal Hiztegiak eta EEBSek ematen dutenari begiratu bat eman ondoren LEF batzordearen ustez, izenetan, *-xka* eta *-xko* aldaerak har daitezke lematzat, salbuespenak salbuespen (*oilasko* adibidez). Eta salbuespenak hiztegiak finkatu beharko lituzke.

Esate baterako, ia *herrixka* edo *liburuxka* besterik ez da azaltzen. *Mendixka* nabarmen nagusitzen zaio *mendiska* formari. Bestalde, XX. mendera arte Ipar-Ekialdean *-sko* eta *-xko*, *-ska* eta *-xka* nahikoa parekatuak bazeuden, mende honetan euskalki guztietan *-xko* eta *-xka* nagusitu direla esan daiteke.

Izenondoetan datuak ez dira erabatekoak, baina badirudi hauetan ere *-xka* forma adierazkorra bultza daitekeela: beraz, *gorrixka*, *horixka*, etab. Salbuespena, kontsonante ozenen ondoan egingo genuke, *ilunsko*, *gogorsko* formak hobetsiaz (eta ez *ilunxko*, *gogorxko*).

Bestalde, *-xko* eta *-sko*, *-xka* eta *-ska* forman arteko auzia konpondu nahi dugu hemen. Honek ez du esan nahi -zta atzizkia baztertzekoa denik: *horizta*, *gorrizta*...

-KI

Zaharrak ditugu euskaraz *-ki* atzizkiak eratutako *bildoski*, *ardiki*, *ahunzki*, *ahateki*, *eperki*, *zerriki*, *odolki*, *tripaki*, *saiheski*, etab. animalia-aren

haragia edo beste parteren bat, jateko dena, adierazteko. Horregatik on litzateke aurrerantzean ere erabilera honi eustea eta berrietan ere bultzatzea (*oreinki*, esaterako), animalia-izena batetik, eta animalia horren haragia osatutako jakia bestetik, bereiziz.

Bada azkenik, lema kontuetan, auzi orokor bat txistukarien ondoko herskari ahostunekin, nola jokatu? Ahoskabe bihurtu behar al ditugu herskariok, *hozkaileu*, *izozkaileu*, *aberaskarri*, *mireskarri*, *ahoskabe*, *ahostun* bezalakoak batasunerako hobetsiaz? Ala jatorrizko forman gorde behar ditugu: *hozgailu*, *izozgailu*, *aberasgarri*, *miresgarri*, *ahosgabe*, *ahosdun*? Batzuetan badirudi jokabide bakarra aplikatzea gogorregia gertatzen zaigula (atzizkiz atzizki erabaki behar litzateke, hitzez hitz?), Mitxelenak ere antzeko zerbait esan zuen Arantzazun orain dela 25 urte. Komeniko litzateke Ahoskera batzordeak bideren batzuk markatzea.

* * *

ERANSKINA: *Euskal Herriko Udalen Izendegia*, herritarren izenak

abadinar	aiñharbiar
abaigartar	aizarnazabaldar
abaltzisketar	aiziriztar
abantar	akamartar
abartzuzar	albitzutar
abaurtar	aldudar
aberindar	alegiar
ablitastar	alesbestar
adioztar	alkizar
adunar	aloztar
agilartar = arranotegitar*	altsasuar
agoiztar = agoizko	altzabehetiar
aguraindar	altzaiar
ahastar	altzietar
ahetzar	altzotar
ahuntzegitar* = kabreador	altzumartar
ahurtiar	altzürükütar
aiar	allindar
aiarar	alloar
aiegiar	amenduztar
aihertar	amezketar
ainhiztar	amezkoar
ainhoar	amorotar
aintzildar	amoroztar

amurriar	arrietar
andoaindar	arrigorriagar
andosillar	arrokiages
angeluar	arroniztar
anhauztar	arrosatar
anoetar	arroztar
antsoaindar	arruazuar
antzindar	arrutar
antzuolar	artaxonar
anuetar	artazuar
añorbear	arteagar
araiztar	arteagaztar = arteagar
arakaldar	artzentalestar
aramaiar, aramai(o)ar	artzibartar
aramar	artziniegar
aramiñondar	arüetar
aranaratxear	asparrendar
arangurendar	asteasuar
aranoar	astüar
arantzar	atarrabiar = billabar
arantzazuar	ataundar
arastar	ateztar
arberaztar	atharraztar
arbizuar	atheiar
arboitar	atxondar
arbonar	aulestiar
areaztar = billaroztar	auriztar
arellanoar	azagrar
aresoar	azkaindar
aretxabaletar	azkaratiar
argantzundar	azkoiendar
argetastar	azkoitiar
arhantar	azmetar
arhantsusar	azpeitiar
ariatar	azueloar
aribetar	baigorriar
armañantzastar	baiones
armendariztar	bakaikuar
arnegitar	bakiotar
arrangoiztar	balmasedar
arrankudiagar	balterratar
arranotegitar* = agilartar	bankar
arrasatear = mondragoetar	bañostar = mainuetar
arratzuar	barakaldar

barasoaindar	bidaurretar
barbarindar	bidaxundar
bardoztar	bilartar
bargotar	bilatortar
barillastar	bilbotar
barkoxtar	bildoztar
barrikoztar = barrikar	biriaturar
barrundiar	biurrundar
basaburuar	bizkaitiar
basauriar	bokales
bastidar	bunuztar
basusartar	buñueldar
bazkazandar	burgeluar
baztandar	burgiar
beasaindar	burguetar
bediaztar = bediar	burlatar
behaskandar	bustoar
behauztar	busturiar
behorlegitar	buztintziar
beiretar	debar
beizamar	deierriar
belaskoaindar	deikazteluar
belauntzar	desoiar
berangoztar = berangar	dimoztar = dimar
beranturiar	domitxindar
berastegiar	donaixtiar
beratar	donamariar
berbintzandar	donamartiriar, Donamartiri-Untz
bergarar	donamartiritar, Donamartiri (NB)
bermeotar	donapaleutar
bernedar	donazahartar
berriztar	donemiliagar
berrobitar	donostiritar
berrogaintar	doneztebar
berruetar	doniandar, Donibane-Garazi
bertizarandar	donibandar, Donibane-Lohizune
beskoiztar	donostiar
beteluar	dorreagar* = torrestar
bianar	dulantziar
biasteriar	durangar
bidaniar, goiaztar	duzunariztar
bidankoztar	eatar
bidarraitar	eaurtar
bidartar	eguestar

eibartar	ezkaroztar
eiheralartar	ezkiotar
ekorar	ezkurrar
elantxobetar	ezpeiztar
elduaindar	ündüreintar
elgetar	ezpeletar
elgoibartar	ezporogiar
elgorriagar	ezterenzubiar,
eloar	eztunigar
elorriar	faltzestar
elortzibartar	fikar
eltziegar	fiteroar
eneriztar	fontellastar
erangoar	fruiztar
erasundar	funestar
ereñar	fustiñanar
ergoiendar = ergondar	gabadiar
ermuar	gabiriar
erreitiar	gaintzar
errenteriar	galartar
errezildar	galdakoztar = galdakar
erribareitar	galdamestar
erriberar	galipentzuar
errigoitiar	galoztar
erripazuloagar	gamartiar, Gamarte
erroibartar	gamerear, Gamere
erronkariar	gamiztar, Gamiz
esar	gamuar, Gamue
eskiulatar	garaioar
eskoriatar	garaitar
eslabar	garapear* = sopuertar
espartzar	gardar
esprontzedar	garestar
esteribartar	garindaintar
etaiuar	garinoaindar
etxalartar	garraldar
etxarriar, (Zuberoa-) Etxarri	garruztar
etxarriar, Etxarri-Aranatz	gasteiztar
etxarriar, Etxauri-Etxarri	gatikar
etxauriar, Etxauri (N)	gatzagar
etxebarritar, Etxebarri	gaubear
etxebartar, Etxebarre	gaunar
eulatear	gatzeluar
ezkabartear	gatzeluberriar

gernikar	irisartar
gesalaztar	iruerrietar?
gesaltzar	iruindar
getariar	iruindar = irunxeme
getariar	irulegitar
getxoztar = getxotar	irunberriar
girgillanoar	irundar
gixundar	iruraiztar
gizaburuagar	irurar
goizuetar	iruritar
goñibartar	istoriztar
gordoxolar	ithorroztar
gorliztar	itsasoar
gorztar	itsasondoar
gotaintar	itsasuiar
guendar = guenestar	iturendar
haltsuiar	iturmendiar
harandar	itzagaondar
hauztar	itzaltzuar
hazpandar	itzatar
heletar	izabar
hendaiar	izpurar
hernaniar	izuratar
hernialdetar	izurtzar
hiriburutar	jaiztar
hondarribiar	jatabear
hoztar	jatsiar, (Garazi-) Jatsu
i(z)paztear	jatsuiar, (Lapurdi-) Jatsu
ibargoitiar	jestaztar
ibarlar,	jutsitar
ibarrangelutar	kabanillastar = kapanagar
ibartar	kabredoar = ahuntzegitar*
ibartar	kadereitar
idauztar	kanboar
idiazabaldar	kanpezuar
igantziar	kaparrosoar
igorreztar = igorretar	karkartar = karakarretar
iguzkitzar	karrantzar
iholdiar	kasedar
ilhartar	kaskantar
imoztar	kastejondar
irabarnetar	koartangar
irañetar	korellar
iribertar	kortestar

kripandar	lekunbertar
labaiendar	lemoaztar
labeztar	lemoiztar
lagrandar	leoztar
lahünztar	lergar
lakartar	lerindar
lakuntzar	lesakar
lanar	lexanztar
landibartar	lezamar
lanestosas	lezar
lantarondar	lezaundar
lantziegar	lezoar
lanztar	ligiar
laphizketar	liginagar
lapueblar	lizagorriar
larrabetzuar	lizarratar
larrabiltar	lizartzar
larragar	lizoaindar
larraintar	lodosar
larraonar	lohitzündar
larrauldar	longidar
larraundar	luhosoar
larresoar	lukiaindar
larribartar	lukuztar
larroritar	lumotar
larzabaldar	luzaidar
lasar	maeztuar
lauiar	makear
laukiztar	mallabitar
lazkaotar	mañariar
leaburuar	mañeruar
leatxear	maranondar
lediar	markinar
legardar	martxutar
legariar	martzillar
legazpiar	mauletar
legorretar	meanuriar
legutiar = bilerlar	mehaindar
lehunztar	melidar
leioztar = leioar	mendabiar
leitzar	mendazar
lekeitiar	mendatar
lekondar	mendexar
lekuindar	mendiari

mendibar	oiztar
mendibiltar	okoar
mendigorriar	okondar
mendikotar	olaberritar
meñakar	olabartar
metautendar	olaztiar
miarritzar	olexoar
milafrangar	olhaibiar
milagroar	olitear
miliarriar	olkotzar
mirafuentestar = iturriagar	oloriztar
mirandar	oltzar
mithikiltar	ollarandar
mithiriñdar	omiztar
monjolostrar	ondarroar = ondarrutar
monteagudoar = mendikutear	oniztar
morentiaindar	oñatiar
moretar	oñatiar
morgar	oragartar
muestar	orbaiztar
mugertar	orbartar
mundakar	ordiziar
mungiar	orexar
munitibartar	oriotar
muntories	orisoaindar
mureluar	ormaitzregar
murietar	oronztar
murtxantear	orozbeteluar
muruartederretar	orozkoar = orozkomar
muruzabaldar	orreagar
muskildiar	orzaiztar
muskiztar	ospitales
mutiloar	ostankoar
mutrikuar	oteitzar
muxikar	otsagiak
nabaridastar	otxandiar
nabaskoztar	ozaztar
nazartar	ozerañtar
obanostar	pasaitar
odietar	pentzitar = gaminiztar
oiartzuar	petillar
oibartar	phagolar
oihergiar	pedramillerar
oiondar	pitillastar

portugaletetar	ugaotar = miraballestar
puioar	uhartiar
riboforadar	ukartar
saldiastar	ultzamar
samaniegar	unastar
samaztar	undüireintar
samikolar = sukarrietar*	untzitibartar
sanadriandar	untzuetar
santagraztar	urantziar
santakarar	urdazubiar
santurtziar	urdiaindar
santzoldar	urdiñarbetar
sarasketar	urduliztar
saratar	urduñar
sarrikotar	urepeldar
sartagudar	urionar*
sarztar	urizahartar
sastiar	urkabustaiztar
segurar	urketar
senpertar	urnietar
sesmar	urrauldar
sestaoar	urretxuar
sohütar	urroztar
sopelaztar = sopelar	urruñar
sopuertar = garapear*	urrüxtoitar
soraluzetar = plaentziar	urtuellar
sorhapürtar	urzainkiar
sorholüztar	usuar
suhuskundar	usurbildar
sukarrietar* = samikolar	utergar
sunbildar	uxanuriar
surusladar	uztariztar
tafallar	uztarroztar
tirapuar	xabiartar
tolosar	xemeindar
torralbar	xulapaindar
torrestar = dorreagar*	zabaltzar
trapagar	zaldibartar
trebiñar	zaldibiar,
tulebrastar	zalduondar
turtzioztar	zalgiztar
tuterar = muskariar	zallar
ubarrundiar	zanbrantar
ubidear	zangozar

zaratamoztar = zaratamar
zarauztar
zarear
zaroar
zarrakazteluar
zeanuriztar = zeanuritar
zeberioztar = zeberiar
zegamar
zentronikoar
zeraindar
zestoar
zibiztar
ziboztar
ziburutar
zierbenar
zigoitiar
zihigar
zilhekoar

ziordiar
ziraukiar
ziritzar
zizurkildar
zizurtar
zohaztiar
zohotar
zokhoztar
zornotzar
zubietar
zugarramurdiar
zūharatar
zuiar
zumaiar
zumarragar
zunharrar
zuraidar